

O'ZBEKISTONDA QULAY INVESTITSIYA MUHITINI SHAKLLANTIRISH IMKONIYATLARI VA ISTIQBOLLARI

Shodmonov Asqarali Xolmirzayevich

TERMIZ IQTISODIYOT VA SERVIS UNIVERSITETI

Iqtisodiyot mutaxassisligi magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O'zbekistonda qulay investitsiya muhitini shakllantirishning institutsional, huquqiy, moliyaviy va hududiy omillari tahlil qilindi. Tadqiqotning asosiy g'oyasi shundan iboratki, investitsiya muhiti faqat kapital oqimi hajmi yoki soliq imtiyozlari bilan baholanmaydi; u investor huquqlarining real himoyasi, davlat xizmatlari tezligi, infratuzilma sifati, kapital bozori chuqurligi, mahalliy biznes bilan kooperatsiya va siyosat barqarorligi orqali namoyon bo'ladi. Maqolada 2025-yilda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmining 591,1 trln so'mga yetgani ijobiy dinamika sifatida baholandi, biroq investitsiya sifatini oshirish, xususiy kapitalni kengroq jalb qilish va hududlar kesimidagi nomutanosibliklarni kamaytirish dolzarb vazifa sifatida ko'rsatildi. Natijalar asosida investorlar uchun "aftercare" servisi, hududiy risk pasporti, raqamli monitoring paneli va natijaga bog'langan rag'batlantirish mexanizmlarini joriy etish taklif qilindi.

Kalit so'zlar: investitsiya muhiti, investor huquqlari, investitsion jozibadorlik, kapital bozori, hududiy rivojlanish, raqamli monitoring, xususiy sektor, barqaror investitsiya.

ABSTRACT

This article examines the institutional, legal, financial and regional determinants of a favourable investment climate in Uzbekistan. The main argument is that investment attractiveness cannot be measured only by the volume of capital inflows or tax incentives. It depends on the effective protection of investor rights, predictability of public policy, quality of infrastructure, depth of capital markets, local business linkages and administrative efficiency. The paper interprets the growth of fixed capital investment to UZS 591.1 trillion in 2025 as a positive trend, while emphasizing the need to improve the quality of investment, mobilize domestic private capital and reduce regional disparities. The study proposes practical measures such as investor aftercare services, regional risk passports, digital monitoring dashboards and performance-based incentives.

Keywords: investment climate, investor rights, investment attractiveness, capital market, regional development, digital monitoring, private sector, sustainable investment.

KIRISH

Jahon iqtisodiyotida investitsiya resurslari uchun raqobat tobora keskinlashmoqda. Kapital endi faqat arzon ishchi kuchi yoki tabiiy boylik mavjud bo'lgan hududga emas, balki huquqiy barqarorlik, shaffof boshqaruv, sifatli infratuzilma va prognoz qilinadigan siyosat mavjud bo'lgan mamlakatlarga yo'nalmoqda. Shu sababli O'zbekiston uchun qulay investitsiya muhitini yaratish masalasi oddiy iqtisodiy ko'rsatkich emas, balki sanoatlashuv, hududiy bandlik, eksport salohiyati va texnologik yangilanishni ta'minlovchi strategik omildir.

O'zbekistonda so'nggi yillarda valyuta bozorini liberallashtirish, xorijiy investorlar uchun huquqiy kafolatlarni mustahkamlash, erkin iqtisodiy zonalar faoliyatini kengaytirish, davlat xizmatlarini raqamlashtirish va xususiy sektor ishtirokini oshirish bo'yicha muhim islohotlar amalga oshirildi. "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi Qonun mahalliy va xorijiy investorlar tomonidan amalga oshiriladigan investitsiya munosabatlarini tartibga soluvchi asosiy huquqiy tayanchlardan biridir [1]. "O'zbekiston — 2030" strategiyasida esa 250 mlrd dollarlik investitsiyalarni o'zlashtirish, jumladan 110 mlrd dollar xorijiy investitsiyalar va 30 mlrd dollar davlat-xususiy sheriklik investitsiyalarini jalb qilish vazifasi belgilangan [2].

Statistik ko'rsatkichlar ham investitsiya faolligining oshib borayotganini ko'rsatadi. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil yanvar-dekabr oylarida barcha moliyalashtirish manbalari hisobidan 591,1 trln so'm asosiy kapitalga investitsiyalar o'zlashtirilgan va bu ko'rsatkich 2024-yilga nisbatan 10,5 foizga oshgan [3]. Biroq bu o'sishning o'zi investitsiya muhitining to'liq sifatini isbotlamaydi. Muhim savol shundan iborat: investitsiyalar qaysi manbalar hisobidan shakllanmoqda, ular yuqori qo'shilgan qiymat yaratmoqdami, hududlar bo'yicha adolatli taqsimlanyaptimi va investorlar uchun uzoq muddatli ishonch muhitini kuchaytirayaptimi?

Maqolaning dolzarbligi aynan shu nuqtadan kelib chiqadi. O'zbekiston investitsiya muhitida ijobiy siljishlar mavjud, lekin kapital bozorining yetarli chuqurlashmagani, ayrim hududlarda infratuzilma xarajatlarining yuqoriligi, shartnoma ijrosi va ruxsat berish jarayonlaridagi amaliy tafovutlar, davlat korxonalarining ayrim tarmoqlardagi ustunligi va investitsiya loyihalarining mahalliy iqtisodiyot bilan bog'lanish darajasi hali ham alohida ilmiy tahlilni talab qiladi.

Tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda qulay investitsiya muhitini shakllantirish imkoniyatlari va istiqbollarini institutsional yondashuv asosida o'rganish, mavjud holatni baholash hamda investitsiya sifatini oshirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot vazifalari investitsiya muhiti tushunchasini aniqlashtirish, uning tarkibiy omillarini guruhlash, O'zbekiston amaliyotidagi kuchli va zaif tomonlarni ko'rsatish hamda istiqbolli takomillashtirish mexanizmlarini asoslashdan iborat.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik umumlashtirish, institutsional tahlil va muammoli-diagnostik yondashuvlardan foydalanildi. Tizimli yondashuv investitsiya muhitini faqat alohida ko'rsatkichlar yig'indisi emas, balki huquqiy kafolatlar, makroiqtisodiy sharoit, infratuzilma, moliya bozori, hududiy boshqaruv va investor servisi o'zaro bog'langan ekotizim sifatida ko'rish imkonini berdi. Qiyosiy tahlil orqali O'zbekistonning milliy islohotlari xalqaro tashkilotlar tavsiyalari va muvaffaqiyatli xorijiy tajribalar bilan solishtirildi.

Maqolada foydalanilgan axborot bazasi rasmiy normativ-huquqiy hujjatlar, Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari, OECDning O'zbekiston investitsiya siyosati bo'yicha yo'l xaritasi, ilmiy adabiyotlar va ochiq statistik manbalardan iborat. Tadqiqotda investitsiya muhiti besh blok bo'yicha baholandi: huquqiy-institutsional kafolatlar, makroiqtisodiy barqarorlik, infratuzilma va logistika sifati, moliyalashtirish imkoniyatlari, investorlar bilan ishlash sifati.

Tahliliy model sifatida quyidagi mantiqiy formula taklif qilindi: $QIM = H + M + I + K + S$. Bu yerda QIM — qulay investitsiya muhiti; H — huquqiy himoya va shartnoma ijrosi; M — makroiqtisodiy barqarorlik; I — infratuzilma va logistika; K — kapitalga kirish imkoniyati; S — servis, ya'ni davlat organlari va investor o'rtasidagi tezkor, shaffof va raqamli muloqot tizimi. Mazkur model investitsiya muhitini faqat deklarativ islohotlar bilan emas, balki investorning loyiha hayotiy siklidagi real xarajatlari va risklari bilan bog'lab baholashga xizmat qiladi.

1-jadval.

Qulay investitsiya muhitini baholashning taklif etilayotgan modeli

Baholash bloki	Asosiy mazmuni	Investor uchun ahamiyati	Takomillashtirish yo'nalishi
Huquqiy kafolatlar	Mulk huquqi, shartnoma ijrosi, sud va arbitraj	Kapital xavfsizligini belgilaydi	Tijorat nizolarini tezkor hal qilish

Makroiqtisodiy barqarorlik	Inflyatsiya, valyuta kursi, fiskal intizom	Pul oqimlarini prognoz qilishni osonlashtiradi	Siyosat barqarorligi va ochiq kommunikatsiya
Infratuzilma	Energiya, transport, internet, yer uchastkalari	Operatsion xarajatlarni kamaytiradi	Hududiy infratuzilma paketlari
Kapitalga kirish	Bank krediti, fond bozori, DXX, venchur kapital	Loyiha moliyaviy yopilishini ta'minlaydi	Uzoq muddatli moliya instrumentlari
Investor servisi	Yagona darcha, aftercare, monitoring	Tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi	Raqamli loyiha kuzatuv paneli

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning investitsiya muhitida bir vaqtning o'zida ikki xil tendensiya mavjud. Birinchi tendensiya — investitsiya hajmining oshishi va huquqiy bazaning mustahkamlanishidir. Rasmiy statistika bo'yicha asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 2025-yilda 591,1 trln so'mga yetgani mamlakatda ishlab chiqarish, infratuzilma va xizmatlar sektorida kapital faolligi yuqorilayotganini ko'rsatadi [3]. Ikkinchi tendensiya — investitsiya sifatini oshirish zaruratidir. Kapital oqimi katta bo'lsa-da, uning yuqori texnologiyali ishlab chiqarish, mahalliy kooperatsiya va eksportga yo'naltirilgan qiymat zanjirlari bilan bog'lanishi doimiy monitoringni talab qiladi.

Birinchi natija shundan iboratki, investitsiya muhitini yaxshilashda qonunchilik bazasi zarur, ammo yetarli shart emas. Investor uchun eng muhim masala qonunda yozilgan kafolatlarning amaliyotda qanday ishlashidir. Masalan, mulk huquqining kafolatlanishi, shartnoma majburiyatlari ijrosi, ruxsatnomalarning aniq muddatda berilishi va nizolarni hal qilish mexanizmlarining tezkorligi kapital qarorlarida bevosita aks etadi. Shu bois investitsiya siyosatining keyingi bosqichi normativ hujjatlar sonini ko'paytirish emas, balki huquqni qo'llash sifati, idoralararo muvofiqlik va mas'uliyat mexanizmlarini kuchaytirish bo'lishi kerak.

Ikkinchi natija hududiy investitsion jozibadorlik bilan bog'liq. O'zbekiston hududlarida tabiiy resurs, mehnat resursi, logistika, energiya ta'minoti va mahalliy boshqaruv salohiyati bir xil emas. Shuning uchun umumrespublika miqyosidagi

investitsiya siyosati har bir hudud uchun bir xil natija bermaydi. Sanoat infratuzilmasi rivojlangan hududlar tezroq kapital jalb qiladi, infratuzilma xarajatlari yuqori bo'lgan hududlarda esa investitsiya qarori kechikadi yoki davlat kafolatlariga ko'proq bog'lanadi. Demak, har bir viloyat bo'yicha alohida "investor xaritasi", tayyor yer va infratuzilma reyestri, tarmoq kesimidagi risk pasporti ishlab chiqilishi kerak.

Uchinchi natija moliyalashtirish manbalari bilan bog'liq. O'zbekiston iqtisodiyoti uchun xorijiy investitsiyalar muhim, lekin investitsiya muhitining barqarorligi faqat xorijiy kapitalga tayanishi mumkin emas. Ichki jamg'armalarni ishlab chiqarish investitsiyalariga yo'naltirish, korporativ obligatsiyalar bozorini rivojlantirish, sug'urta va pensiya mablag'larini uzoq muddatli investitsiya instrumentlariga jalb qilish, venchur moliyalashtirish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini professional asosda kengaytirish zarur. Kapital bozori chuqurlashmas ekan, ko'plab loyihalar bank krediti yoki davlat kafolatiga ortiqcha tayanib qoladi.

To'rtinchi natija xalqaro baholashlar bilan bog'liq. OECDning O'zbekiston bo'yicha investitsiya siyosati yo'l xaritasi mamlakatda olib borilayotgan islohotlarni strategik nuqtai nazardan baholab, qisqa va o'rta muddatli yaxshilanishlar uchun amaliy tavsiyalar beradi [4]. Bunday xalqaro baholashlar investorlar uchun tashqi signal vazifasini bajaradi. Biroq xalqaro reyting yoki hisobotlarda ijobiy baho olishning o'zi yetarli emas; investorning amaliy tajribasi — ro'yxatdan o'tish, yer olish, elektrga ulanish, bojxona, soliq, sud va dividend repatriatsiyasi jarayonlari ham real qulaylikni tasdiqlashi kerak.

MUHOKAMA

O'zbekiston investitsiya muhitini takomillashtirishda eng katta xatolardan biri investitsiya hajmini yakuniy maqsad sifatida qabul qilish bo'ladi. Kapital hajmi muhim, lekin u iqtisodiyotda qanday mahsuldorlik hosil qilayotgani yanada muhimroq. Agar investitsiyalar faqat qurilish, xomashyo yoki qisqa muddatli rentabellik yuqori sohalarda jamlansa, iqtisodiyotda uzoq muddatli texnologik siljish cheklangan bo'lib qoladi. Shuning uchun investitsiya siyosati "qancha kapital keldi?" degan savol bilan birga "kapital qanday bilim, eksport, ish o'rni va raqobat yaratdi?" degan savolga ham javob berishi kerak.

Investorlarga xizmat ko'rsatish tizimi "loyiha kirib kelguncha" emas, balki loyiha ishlay boshlagandan keyin ham davom etishi zarur. Jahon amaliyotida bunday yondashuv "aftercare" deb ataladi. Ya'ni investor ishlab chiqarishni boshlaganidan keyin ham davlat organlari u bilan tizimli muloqot qiladi, muammoli nuqtalarni aniqlaydi, kengaytirish loyihalarini rag'batlantiradi va reinvestitsiya qilish uchun sharoit yaratadi. O'zbekiston sharoitida mavjud investorlarni ushlab qolish va ularning qayta investitsiyasini oshirish yangi investor topishdan kam ahamiyatga ega emas.

Raqamli boshqaruv investitsiya muhitining alohida ustunligiga aylanishi mumkin. Buning uchun investitsiya loyihalari bo'yicha yagona raqamli platformada loyiha bosqichlari, ruxsatnomalar holati, infratuzilma ulanishi, mas'ul idoralar va muddatlar aks etishi kerak. Har bir kechikish tizimda qayd etilsa, muammo shaxsiy murojaat orqali emas, boshqaruv signali sifatida ko'rinadi. Bu korrupsion muloqot nuqtalarini kamaytiradi va investor uchun oldindan taxmin qilinadigan tartib yaratadi.

Soliq imtiyozlari masalasiga ehtiyotkor yondashish lozim. Imtiyozlar qisqa muddatda investorni jalb qilishi mumkin, lekin ular haddan tashqari keng va individual bo'lsa, fiskal yo'qotishlar, raqobat tengsizligi va resurslarning noto'g'ri taqsimlanishiga olib keladi. Eng oqilona yondashuv — imtiyozlarni aniq natijaga bog'lashdir. Masalan, eksport hajmi, yangi ish o'rni, mahalliy xomashyoni qayta ishlash, texnologiya transferi, ekologik standartlarga rioya qilish yoki mahalliy yetkazib beruvchilar bilan kooperatsiya kabi natijalar imtiyoz sharti bo'lishi kerak.

Hududiy investitsiya siyosatida ham umumiy targ'ibot yetarli emas. Har bir hudud o'zining aniq investitsiya mahsulotini shakllantirishi zarur: qaysi yer uchastkasi tayyor, qaysi infratuzilma mavjud, elektr va gaz quvvati qancha, transport xarajati qanday, kadrlar zaxirasi qayerdan olinadi, mahalliy hamkorlar kimlar, ekologik cheklovlar nimalardan iborat. Bunday ma'lumotlar investor uchun reklama matnidan ko'ra qimmatliroqdir. Investor raqam, muddat, risk va xarajatni ko'rishni xohlaydi.

Investitsiya muhitining uzoq muddatli istiqboli barqaror va mas'uliyatli investitsiyalar bilan bog'liq. Energiya samaradorligi, suv resurslaridan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlik, korporativ boshqaruv va mehnat standartlari e'tibordan chetda qolsa, mamlakatga qisqa muddatli kapital kirishi mumkin, lekin yuqori sifatli global kompaniyalar ehtiyotkor bo'ladi. Shu bois ESG tamoyillari O'zbekiston uchun faqat xalqaro moda emas, balki eksport bozorlariga chiqish, xalqaro moliya institutlaridan arzonroq resurs olish va brend ishonchini shakllantirish vositasidir.

AMALIY TAKLIFLAR

Tadqiqot asosida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi. Birinchidan, investitsiya loyihalari bo'yicha yagona raqamli monitoring paneli joriy etilishi zarur. Ushbu panelda loyiha qiymati, bosqichi, mas'ul idora, ruxsatnomalar holati, infratuzilma ulanishi va kechikish sabablari real vaqt rejimida aks etishi kerak. Bu tizim investor murojaatini shaxsiy aloqadan institutsional nazoratga o'tkazadi.

Ikkinchidan, har bir hudud bo'yicha investitsion risk pasporti ishlab chiqilishi lozim. Pasportda yer, infratuzilma, energiya, suv, logistika, kadrlar, ekologik talablar va ma'muriy jarayonlar bo'yicha aniq ma'lumotlar beriladi. Bu investor uchun qaror

qabul qilish xarajatlarini kamaytiradi va hokimliklar faoliyatini baholashda real mezon bo'lib xizmat qiladi.

Uchinchidan, soliq va bojxona imtiyozlari natijadorlikka bog'lanishi kerak. Imtiyoz olgan investor belgilangan eksport, ish o'rni, texnologiya transferi yoki ekologik standart majburiyatlarini bajarmasa, rag'bat qayta ko'rib chiqilishi lozim. Bu imtiyozlarni samarali investitsiya siyosati vositasiga aylantiradi.

To'rtinchidan, mavjud investorlar uchun aftercare servisi kuchaytirilishi zarur. Reinvestitsiya qilayotgan, mahalliy hamkorlar bilan ishlab chiqarishni kengaytirayotgan va eksport hajmini oshirayotgan investorlar alohida qo'llab-quvvatlanishi kerak. Chunki mavjud investorning ijobiy tajribasi yangi investor uchun eng kuchli signal hisoblanadi.

XULOSA

O'zbekistonda qulay investitsiya muhitini shakllantirish imkoniyatlari keng, biroq bu imkoniyatlar avtomatik natija bermaydi. Mamlakatda investitsiya hajmi oshib bormoqda, huquqiy asoslar mustahkamlanmoqda va strategik maqsadlar aniq belgilangan. Shu bilan birga, investitsiya muhitining sifati kapitalning qanchalik samarali ishlashi, mahalliy iqtisodiyotga qanchalik chuqur singishi va investor uchun amaliy jarayonlar qanchalik tez va shaffof ekaniga bog'liq.

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, kelgusi bosqichda investitsiya siyosatining markazida uchta masala turishi kerak: investor huquqlarining amaliy himoyasi, hududiy infratuzilma va servis sifatining oshirilishi, xususiy kapital va kapital bozorining chuqurlashuvi. Bu uchala yo'nalish birgalikda rivojlantirilmasa, investitsiya hajmi oshishi mumkin, lekin uning iqtisodiy samarasi cheklangan bo'lib qoladi.

Maqolaning asosiy ilmiy xulosasi shundan iboratki, O'zbekiston uchun qulay investitsiya muhiti soliq imtiyozlari majmui emas, balki ishonch, tezkorlik, infratuzilma, kapitalga kirish va mas'uliyatli boshqaruvdan iborat yaxlit ekotizimdir. Aynan shu ekotizim shakllanganda investitsiyalar iqtisodiy o'sishning oddiy moliyaviy manbai emas, balki sanoat modernizatsiyasi, eksport diversifikatsiyasi va aholi farovonligini oshiruvchi barqaror rivojlanish omiliga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'g'risida"gi O'RQ-598-son Qonuni. 25.12.2019. Lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030 strategiyasi to'g'risida"gi PF-158-son Farmoni. 11.09.2023. Lex.uz.
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. 2025-yilda asosiy kapitalga investitsiyalar 591,1 trln so'mga yetdi. 26.01.2026.

4. OECD. Roadmap for Sustainable Investment Policy Reforms in Uzbekistan. OECD Publishing, 2025.
5. World Bank. Investment Climate and Private Sector Development: Policy Framework and Diagnostics. Washington, D.C.
6. UNCTAD. World Investment Report: Investment Facilitation and Sustainable Development. Geneva.
7. Vahobov A.V., Xajibakiyev Sh.X., Muminov N.G. Investitsiyalar va investitsion loyihalarni tahlil qilish. Toshkent: Universitet.
8. G'ozibekov D.G'. Investitsiyalarni moliyalashtirish masalalari. Toshkent: Moliya.
9. North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press.
10. Williamson O.E. The Economic Institutions of Capitalism. Free Press.
11. Damodaran A. Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset. Wiley.
12. Koller T., Goedhart M., Wessels D. Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies. Wiley.